

ДОМ КУЛТУРЕ „СТАРИ КОЛАШИН“
ЗУБИН ПОТОК

ШЕМСИ-ПАША БИШЕВАЦ И ИБАРСКИ КОЛАШИН

(тематски зборник водећег
националног значаја)

Издавач:
Установа за културу Дом културе „Стари Колашин“

За издавача:
Андријана Живановић, проф.

Уредник:
Андријана Живановић, проф.

Уредили и приредили:
Др Весна Зарковић, виши научни сарадник
Проф. др Драгиша Бојовић

Лектура и коректура:
Татјана Арбутина Михајловић

Техничка припрема
Димитрије Милић

Штампа
Кварк, Жича

Тираж
300 примерака

ISBN
978-86-83099-24-5

ШЕМСИ-ПАША БИШЕВАЦ И ИБАРСКИ КОЛАШИН

(тематски зборник водећег националног значаја)

ЗУБИН ПОТОК
2022.

С А Д Р Ж А Ј

Салих Селимовић СТАНОВНИШТВО БИШЕВА	7
Борисав Челиковић ПОРЕКЛО ШЕМСИ-ПАШЕ БИШЕВЦА	19
Драгиша Бојовић Универзитет у Нишу, Филозофски факултет ШЕМСИ-ПАША БИШЕВАЦ У ПРОЗИ ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА	25
Др Александар М. Савић, асистент Универзитет у Београду Филозофски факултет Одељење за историју НЕКОЛИКО ПРИЛОГА ИСТОРИЈИ СТАРОГ/ИБАРСКОГ КОЛАШИНА У 19. И ПОЧЕТКОМ 20. ВЕКА	43
Славиша И. БИШЕВАЦ ОШ „Јован Цвијић“, Зубин Поток ТУРСКЕ ПАШЕ И СТАРИ КОЛАШИН КРАЈЕМ XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА	79
Др Весна С. Зарковић, виши научни сарадник Институт за српску културу, Приштина, Лепосавић ШЕМСИ-ПАША У КОЛАШИНСКИМ ЗБИВАЊИМА ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА	95
Др Александар С. Павловић, научни сарадник Институт за српску културу, Приштина, Лепосавић БИШЕВЦИ У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ И ЗУБИНОМ ПОТОКУ – УСМЕНЕ ИСТОРИЈЕ О ПОРЕКЛУ И ИДЕНТИТЕТУ	117

Др Весна С. Зарковић 94(497.115 Ибарски Колашин)"1899/1901"
виши научни сарадник 355.093.4:929 Бишевац Ш.
Институт за српску културу 94:341.322.5(=163.41)
Приштина/Лепосавић (497.115)"1899/1901"
vesna.zarkovic07@gmail.com

ШЕМСИ-ПАША У КОЛАШИНСКИМ ЗБИВАЊИМА ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА**

Анстракт: У раду се говори о положају српског становништва Ибарског Колашина и његовом настојању да се одупре нападима арбанашких зулумћара. Османско царство је крајем XIX и почетком XX века захватила анархија која се одразила и на Србе у колашинском крају. Порта није предузимала одлучније мере да поправи ситуацију на терену, већ се њена политика заснивала на повлађивању Арбанасима. Такав став турских власти имао је далекосежне последице, арбанашка необузданост постајала је већа, а зулуми према Србима свакодневни и разноврснији. Налазећи се између арбанашких зулумћара, с једне и незаинтересованих турских власти, с друге стране, Срби су почели да се активније наоружавају.

Сазнање о наоружавању Срба изазвало је реакцију арбанашких вођа који су вршили претрагу колашинског краја. Колашинци су се за помоћ обраћали Влади у Београду, руском конзулу из Скопља, али и митровачком војном команданту Шемси-паши, чија је реакција изазивала презир код Арбанаса. Захваљујући његовим војничким способностима и одлучности, бројни арбанашки зликовци су били ухапшени и кажњени.

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством просвете, науке и технолошког развоја број: 451-03-9/2021-14/200020 од 5. фебруара 2021. године.

Кључне речи: Срби, Арбанаси, Ибарски Колашин, Шемси-паша, турске власти, злочини.

Бројна окупљања и организовања Арбанаса крајем XIX века, међусобни сукоби, грамзивост и борба за превласт негативно су се одражавали на положај српског народа у Косовском вилајету. Губитак Крита је знатно утицао на Арбанасе, посебно на феудалце, забринуте за своју материјалну ситуацију, који су одлучили да се организују и почетком 1899. године одрже збор у Пећи. Њихове активности су се појачавале и биле су праћене све чешћим и јачим нападима арбанашких одметника. Упркос чињеници да је крајем јануара исте године „Пећка лига“ утврдила бесу за цео Косовски вилајет и да су јавна убиства престала, Срби нису били поштеђени даљих зулума. До изражаја је дошло глобљење, праћено разним притисцима, што је утицало на повећање броја исељених који су уточиште налазили у Србији. Српско становништво Косовског вилајета затражило је од Владе у Београду да њени представници у Цариграду активније раде на сузбијању зулума. Они су и у Србију полагали наду за ослобођење, ишчекујући рат између Аустроугарске и Османског царства, због Босне. На положај српског становништва негативно се одразила и фискална политика Порте с почетка 1900. године. Наиме, донета је одлука да се аграрни порез, који је до тада износио десетину, повећа за 2%, што је значило плаћање осмине. Оваква фискална политика и повећање пореза довели су до незадовољства Арбанаса који су, пружајући отпор, склопили бесу између Приштеваца, Вучитрнаца, Бјелопољаца, Беранаца, Рожајаца, Митровчана, Новопазараца и Сјеничана. Покушаји власти да спроведу контролу закупа десетка неретко су се завршавали сукобима са арбанашким главарима.¹ Таква ситуација знатно је утицала на погоршање положаја српског

¹ Ђ. Микић, *Друштвено-економске прилике косовских Срба у XIX и почетком XX века (од чифчијства до банкарства)*, Београд 1988, 48.

народа, чија је судбина добрим делом зависила од локалних моћника.

Поред лоших друштвено-економских прилика, непокојству и несигурности Срба доприносили су и међусобни сукоби локалних феудалаца. Размирице између Мула Суље из Штимља и приштинског Сулејман-паше, који је био у сукобу и са Али ефендијом, приштинским муфтијом, затим Исе Бољетинца и Шабана Коприве, Риза-бега и Бајрама Цура са својим фисовима у Ђаковици, Хафиз Раме и Ферхат-бега Драге у Митровици, као и Рушид Кабаша из Суве Реке и Синан Догана из Феризовића резултирале су бројним нападима на села, паљевинама, уценама, пљачкама, па и убиствима. Локалне турске власти нису биле у могућности да се супротставе арбанашким главарима, па је Порта у Косовски вилајет упутила војни одред да успостави ред. За команданта је постављен војни поверилац и бригадни генерал Шемси-паша, који је уживао поверење Порте и народа. Он је новембра 1900. године из Приштине отишао у Вучитрн, са циљем да заштити српско становништво села Рашана којем је претило уништење.²

Шемси-паша Бишевац (1842–1908) је рођен у селу Бишеву, а војничку каријеру је градио широм Османског царства. Важио је за смелог и одважног официра који је имао снаге да се одупре арбанашким злоделима. Увиђајући његову одлучност и правичност, Срби Косовског вилајета су му се често обраћали с молбом да их заштити. Поред наде коју су полагали, пре свега у конзуле Краљевине Србије и Русије, сматрали су да им је била неопходна и његова помоћ. Шемси-паша је био стално присутан на терену и трудио се да доноси непристрасне одлуке које су биле у складу са постојећим законима. Поред тога, његове војничке способности и искуство су српском становништву уливали веру у даљу борбу и опстанак на својим имањима и домовима. Такав рад и деловање Шемси-паше нису прошли незапажено од стране

² Исто.

муслиманског становништва Сјеничког, Приштинског и Пећког санџака којем није одговарало мирно стање. С обзиром на чињеницу да је као командант војске био задужен за пацификацију прилика у западном делу Косовског вилајета, сматрало се да је повлађивао хришћанима. Његова активност је изазивала нерасположење муслиманског становништва које је касније прерасло у отпор.³

Положај српског становништва у Косовском вилајету није био свуда исти. У оним срединама у којима су Срби били малобројни до изражаја су долазили свакодневни напади на њих. Насупрот томе, у компактним срединама пружали су отпор и изазивали гнев бројних зулумџара који нису хтели да прихвате такво понашање „раје“. Једна од таквих средина био је Ибарски Колашин, етнички најхомогенија српска област у Приштинском санџаку, који је имао неку врсту аутономије. Специфичност Ибарског Колашина огледала се и у томе што се, по речима самих Колашинаца, „од Фета“ (од Косова) па до установљења казе Митровица, 1885. године налазио под управом Вучитрна. У наредних десет година Ибарски Колашин је био у склопу Митровачке, а од 1895. године Приштинске казе. Деценију митровачке управе обележила је непрестана борба Колашина и тежња да се врате под управу Вучитрна или Приштине. Иако су делимично остварили циљ, преласком из митровачке власти под Приштину, борба Колашинаца није престајала јер су Митровчани настојали да их поново врате под своју управу.⁴ Становницима Ибарског Колашина су били добро познати разлози којима су се руководили у тој борби. Наиме, док су се налазили под влашћу Вучитрна уживали су бројне привилегије, захваљујући односу ага и

³ В. Стојанчевић, *Прилике у западној половини Косовског вилајета према извештајима аустроугарског конзула у Скопљу 1900. и 1901. године*, Срби и Арбанаси 1804–1912, Нови Сад 1994, 184.

⁴ М. Веселиновић, *Архијерејске синђелије – издавали митрополити рашко-призренски и скадарски у XIX веку*, Споменик СКА, LV (1922), 9.

бегова према Колашинцима. За разлику од вучитрнских земљопоседника, бројним митровачким зулумћарима, колашинска област и њено становништво су били честа мета. У периоду вучитрнске управе једна од главних повластица је била што сакупљачи пореза нису могли самовољно и без одобрења ага и бегова да врше попис стоке и имовине. Уместо њих, то су чинили колашински кнежеви који су према сопственој процени и имовинском стању разрезивали порез, који је свакако био мањи од стварног. Од тренутка кад је управу преузела Митровица положај становништва Ибарског Колашина постао је тежи, не само због близине него и због чешћег доласка сакупљача који су детаљније пописивали имовину, што је резултирало повећањем пореза. Поред тога, кнежеви више нису могли да сакупљају порез, који је углавном продаван на аукцијама и чији су закупци били познати митровачки зулумћари. Сакупљање пореза, који је био знатно увећан, пратили су разни злочини и малтретирања Колашинаца. Навикнути на другачији положај, Колашинци су тешко подносили митровачку управу. Зато је њихова тежња у периоду од 1885. па до ослобођења 1912. године била обележена непрестаном борбом за припајање Вучитрну. За остварење овог циља имали су подршку појединих дреничких барјактара из фиса Хот, Гаш и Нуић, Тахира, Адема и Бахтијара.⁵ Поред њихове подршке, Колашинци су настојали да придобију и Шемси-пашу и зато су му се неколико пута обраћали са истим захтевима. Један од првих контаката становника Ибарског Колашина са Шемси-пашом је био поводом захтева за прикључење Колашина Вучитрну. Њихове напоре је подржавала и Влада у Београду, чији је посланик у Цариграду Сава Грујић сматрао да је најбољи начин и најприроднији пут да се преко султановог изасланика издејствује административно припајање Колашина Вучитрну. Он је у вези са овим, али и осталим текућим питањима, имао преписку са конзулом из Приштине,

⁵ В. Зарковић, *Ибарски Колашин крајем 19. и почетком 20. века*, Стари Колашин, Зубин Поток 2012, 81–82.

којем је давао инструкције за даљи рад. Јасно је наглашавао начин деловања и сматрао да је иницијатива требало да потекне од житеља, локалних власти или од надлежних органа. Са дипломатском борбом за припајање Колашина Вучитрну детаљно је био упознат и министар иностраних дела у Београду, који је подржавао ову идеју. Колашински кметови, предвођени попом Арсенијем су 26. јануара 1901. године⁶ предали Шемси-паши молбу (арзовал) за припајање Колашина Вучитрну. Конзул из Приштине је о овом кораку Колашинаца детаљно известио посланика у Цариграду који је чекао одлуку вилајетских власти и прави тренутак да интервенише на Порти за брзо спровођење.⁷ Турске власти су одуговлачиле са реализацијом ове идеје, а бројне молбе Колашинаца упућене Порти и султану су се, по речима конзула Симе Аврамовића, „успут губиле“. Он је зато дошао на идеју да се сачини нова молба која би садржала потписе и печате (мухурове) свих колашинских кнежева и која би била предата султановом секретару. Такође, конзул је инсистирао да и са овом молбом буде упознат Шемси-паша, који се тада налазио у Призрену. Најпогоднији тренутак за то је био приликом посете попа Арсенија митрополиту Нићифору.⁸ Предаји молбе за припајање Колашина Вучитрнској кази претходила је следећа ситуација. Ибарски Колашин је, за разлику од других делова Старе Србије, имао неку врсту аутономије када се радило о прикупљању пореза. Тај задатак је био поверен колашинском проти Вукајлу Божовићу. Његова активност и појачано ангажовање на заштити не само Колашинаца него и преосталих Срба у Старој Србији изазивала је подозрење међу Арбанасима, који су настојали да га уклоне. Уследили су

⁶ Датуми у раду су наведени по новом календару.

⁷ Државни архив Србије (=ДАС), Министарство иностраних дела (=МИД) Политичко-просветно одељење (=ППО), 1901, ред 28, ПП № 171, посланик С. Грујић – М. Миловановићу, министру иностраних дела, Цариград 16. 2./1. 3. 1901.

⁸ ДАС, МИД ППО, 1901, ред 28, ПП № 305, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 16/29. 4. 1901.

напади на колашинског предводника, безбедност му је била угрожена и претила је опасност да Ибарски Колашин остане без вође. Арбанаси су сматрали да је то један од начина да раселе становништво овог краја које је пружало отпор и одолевало непрестаним зулумима. Учестали напади и директан покушај убиства од стране Арбанаса Бехрама из Кошутова 7. јула 1900. нагнали су проту да, са шездесетак сународника, напусти Ибарски Колашин и преко Скопља пребегне у Србију.⁹

Избегли прота Вукајло Божовић се настанио у Куршумлији, одакле је редовно писао Кећи чаушу и поп Арсенију, а бројним Колашинцима поручивао да долазе на границу ради преузимања оружја. Овакви потези одбеглог проте нису се допадали поп Арсенију, који га је заступао у одсуству. Поп Арсеније је, у страху од одмазде и могућег напада Арбанаса, саветовао Колашинцима да не прихватају Вукајлове позиве. Стрепња за опстанак Колашина, на који су Арбанаси мотрили с посебном пажњом и чекали повод за напад, утицала је на овакво Арсенијево размишљање, које се подударало са мишљењем приштинског конзула. Конзул Сима Аврамовић је сматрао да би такав вид наоружавања Колашинаца био погубан по српски народ и предлагао поступну и веома опрезну акцију. О исправности његовог мишљења сведочи чињеница да су Колашинци избегли опасност од Арбанаса који су, услед сазнања о оружју, решили да их униште, али их је у последњем тренутку заштитио Шемси-паша.¹⁰

Шемси-паша је имао озбиљне намере да се обрачуна са Арбанасима и стане на крај њиховим злоделима. Он је, још током зиме 1901. године, настојао да поправи положај српског становништва, не само у Ибарском Колашину него и у околини.

⁹ ДАС, МИД ППО, 1900, ред 41, бр. 191, конзул Н. Настасијевић – Министарству иностраних дела, Приштина 3/16. 9. 1900; В. Стојанчевић, *Прилике у западној половини Косовског вилајета према извештајима аустроугарског конзула у Скопљу 1900. и 1901. године*, 191.

¹⁰ ДАС, МИД ППО, 1901, 28, Пов. № 134, конзул С. Ј. Аврамовић - М. Вујућу, министру иностраних дела, Приштина 1/14. 6. 1901.

Своје снаге је усмерио против зулумџара у Митровици, међу којима су се истицали Иса Бољетинац, Исија Фератагић, Салих Ћамиловић и други. Иако је захваљујући ангажовању Шемси-паше, Салих био у затвору у Новом Пазару, убрзо је успео да се, уз помоћ две стотине Арбанаса, нађе на слободи. Након изласка из затвора наставио је са вршењем зулума над митровачким Србима.¹¹ Турске власти не само да нису гониле и кажњавале злочинце него су и одобравале њихове поступке. Карактеристичан пример је било убиство угледног Србина из Митровице Ђорђа Стерђевића, које је извршио Исија Фератагић.¹² Уместо да буде кажњен за почињено злодело, Мехмед Онбаша му је на албанском језику упутио речи хвале: „Аферим бре јуначе! Обелио си нам образ што таког ђаура уби“!¹³ Убиство Стерђевића је унело страх међу митровачке Србе, који су упркос томе упутили жалбу косовском валији и Шемси-паши, митровачком војном команданту, док је српска општина писала султану.¹⁴ Шемси-паша је показивао вољу да се обрачуна са зликовцима, а за Исију Фератагића, међу чијим бројним жртвама се нашао и Трифун Попадић из Митровице, јавно је изговарао да ће га „или жива или мртва ухватити“.¹⁵ Желећи да заштити Трифуна који је био у Исијином заточеништву и знајући да, због Арбанаса из Дренице, војничким походом неће успети у томе, Шемси-паша је, вероватно по савету из Цариграда, затражио помоћ Зејнул-аге Шишковића из Вучитрна, једног од најбогатијих људи на Косову.

¹¹ ДАС, МИД ППО, 1901, ред 28, Пов. № 214, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 18/31. 7. 1901.

¹² О убиству Ђорђа Стерђевића детаљније вид. В. Секулић, *Убиство Ђорђа Стерђевића (Етничко чишћење и немоћ дипломатије)*, Баштина св. 18, Приштина – Лепосавић 2005, 259–273.

¹³ V. Zarković, *An Addition to the Study of Crime of Isija Feratagić*, Зборник радова Филозофског факулета LI (3), Косовска Митровица 2021, 137.

¹⁴ ДАС, МИД ППО, 1901, ред 28, Пов. № 324, конзул Сима Аврамовић – Михаилу Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 19. 10./1. 11. 1901.

¹⁵ ДАС, МИД ППО, 1901, ред 28, Пов. № 323, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 4/17. 11. 1901.

Шемси-паша је сматрао да је то најбољи начин да спасе Попадића од даљих насртаја овог злочинца. Зејнул-ага се обратио Исији који му је „поклонио“ Попадића. Њега су касније људи Исије Фератагића довели у Вучитрн и предали Зејнул-агиним повереницима, одакле је отишао за Митровицу.¹⁶ Суочен са бројним српским тужбама, Шемси-паша је убрзо издао наређење да се Исија ухапси и спроведе у Скопље, што је и урађено. Српски прваци вучитрнског краја су пред судом сведочили о свирепости овог зулумћара.¹⁷ Шемси-паша се залагао за хапшење и процесуирање и осталих зликоваца, али упркос томе, многи су остали некажњени, о чему сведоче ови и други слични примери. Повлађивање према њима указује на неспремност турских власти да се обрачунају са Арбанасима и кажњавају их за почињена злодела.

Охрабрени таквом турском политиком, Арбанаси нису одустајали од својих намера да се обрачунају са становништвом Ибарског Колашина. У тој намери су их подржавали поједини турски чиновници, војни команданти и верске старешине. Притисци су се свакодневно појачавали, о чему сведоче бројни извештаји конзула Краљевине Србије из Приштине, као и све учесталије жалбе Колашинаца упућене вилајетским властима, које су остајале без реакције. Зато је становништво Ибарског Колашина, предвођено протом Вукајлом Божовићем, дошло на идеју да се наоружа. Влада др Владана Ђорђевића је одуговлачила са реализацијом ове идеје, па су они упутили молбу краљу Милану. Крајем јуна 1899. године у Нишу је била одржана седница Одељења за пропаганду на којој су присуствовали српски конзули из Скопља, Приштине и Битоља. Поред осталих, било је разматрано и питање о наоружавању Срба на Косову и донета одлука да се у тајности допрема оружје. На предлог конзула из Приштине је,

¹⁶ ДАС, МИД ППО, 1901, ред 28, Пов. № 345, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 26. 11./9. 12. 1901.

¹⁷ ДАС, МИД ППО, 1901, ред 28, ПП № 1235, конзул С. Аврамовић – Министарству иностраних дела 11/24. 12. 1901.

преко царинарнице Рашка, било допремљено неколико пушака које су издате поверљивим лицима.¹⁸ Влада Краљевине Србије је слала старе пушке, заплењене из српско-турског рата, јер је, у случају да турске власти сазнају о наоружавању Срба, желела да избегне одговорност.

Срби су почели полако да се наоружавају и пружају већи отпор арбанашким зулумћарима. Повремено је долазило до пушкарања које је изазивало сумњу турских власти и Арбанаса и нагнало их да обрете већу пажњу, нарочито од тренутка када су почеле да круже гласине о тајном преношењу оружја из Србије. Турске власти су одлучиле да с пролећа 1901. године упуте војску на челу са Шемси-пашом у Рожаје и Беране да разоружа тамошње становништво. Он је, по повратку из тих крајева, извршио претрес и у Колашину, али без икаквих резултата. Турски званичници су вероватно већ имали одређена сазнања о преносу оружја из Србије, па су наредили да се настави са даљом истрагом. Зато је Шемси-паша са војском детаљно претражио сјенички и новопазарски крај. Резултати истраге су изазвали велико незадовољство међу Арбанасима, који су одлучили да сами крену у акцију и на препад претресу Србе Ибарског Колашина. Њихову намеру и план је осујетио Шемси-паша који их је одлучно спречио у томе.¹⁹

Арбанаси из Дренице и Кошутова су, тврдећи да у Колашину има око три хиљаде пушака, захтевали од Шемси-паше да претресе овај крај. Међутим, он није прихватио њихов захтев, већ се попу Арсенију обратио питањем колико има пушака. Арсеније је, гарантујући својом главом да у Колашину нема пушака, позвао Шемси-пашу да дође и увери се у његову тврдњу. Речи колашинског попа су деловале уверљиво, паша је обећавао да

¹⁸ Д. Т. Батаковић, *Истрага оружја у Ибарском Колашину 1901. године*, Косовско-метохијски зборник 1, Београд 1990, 274; М. Војводић, *Србија у међународним односима крајем XIX и почетком XX века*, Београд 1988, 331.

¹⁹ Д. Т. Батаковић, *Истрага оружја у Ибарском Колашину 1901. године*, 275–276.

их власт неће дирати, а Арбанаси ако их нападну да се бране: ко има пушку – пушком, а ко секиру – секиром.²⁰

Овакав став Шемси-паше није наишао на одобравање међу Арбанасима који су се обратили валији у Скопљу, захтевајући да се претресе Колашин. Њихове тврдње да су Колашинци наоружани оружјем из Србије утицале су на валијину одлуку да Шемси-паши изда наређење за претрес. Војска је, предвођена пашом, 31. јануара 1901. године претрела кулу проте Вукајла, а затим и Брњачку кнежину. Акција је била неуспешна јер нису пронашли никакво оружје. Исход претраге је обрадовао конзула из Приштине Симу Аврамовића, који је Колашинце раније упозорио на планирани претрес. Он је сматрао да би, у случају да се пронађе оружје, много људи страдало, а међу првима поп Арсеније, који се показао као достојна замена проти Вукајлу Божовићу. С обзиром на то да тражене пушке нису пронађене, Шемси-паша је поново позвао попу Арсенија и насамо га упитао да ли међу народом постоје пушке. Његово питање није изненадило Арсенија, који је одговорио да Срби имају пушке за одбрану „од вука и хајдука“ и да то нису оне о којима се прича да су донете из Србије. Паша се након тога упутио у правцу Рибарића, где је намеравао да остане два дана.²¹ Међутим, из Рибарића се вратио одмах, на позив Колашинаца који су му јавили о планираном нападу Арбанаса.

Незадовољним оваквом реакцијом Шемси-паше, Арбанасима из Метохије и Дренице који су дуго чекали тренутак за напад, указала се прилика да крену на Колашин. Иза овог плана стајао је Мула Зека из Пећи, аустроугарски плаћеник, који није раније прихватао понуду да директно учествује у нападу. Иако ни овог пута није учествовао, на његову иницијативу су се одмах одазвали Арбанаси из Ругова, Пећког Подгора и Прекорупља и

²⁰ В. Зарковић, *Афера у Ибарском Колашину 1901–1902*, Приштина – Лепосавић 2008, 50.

²¹ ДАС, МИД ППО, 1901, ред 28, ПП № 127, конзул С. Аврамовић – А. Јовановићу, министру иностраних дела, Приштина 26. 1./8. 2. 1901.

донели одлуку да нападну Колашин. Потезе Арбанаса с посебном пажњом је пратила Аустроугарска, која је подстрекивала акцију да се изврши покољ Срба. Било је то у складу са њеном зацртаном политиком, а настала ситуација би јој вишеструко користила и имала за циљ да укаже на анархију и изазове реакцију Краљевине Србије и на тај начин створи сумњу у пријатељске односе са Портом.²²

Арбанаси су радили по разрађеном плану који је имао за циљ да сузбије интересе Краљевине Србије за овај простор. Међу њима су се и даље пласирале приче о наоружавању Срба Ибарског Колашина и опасности која им прети од Србије. Намеравали су да протерају што више Срба из Старе Србије и на тај начин сузбију интересовање Београда за ове крајеве. Били су упорни у том настојању и прогонили не само српско становништво већ и њихове заштитнике. Један од таквих био је и Кећа чауш, заштитник Колашинаца, који је небројено пута пружао помоћ угњетеном српском становништву. Можда би Арбанаси, међу којима су предњачили они из Митровице, и успели у тој намери, али је захваљујући Шемси-паши, Кећа чауш и даље остао у Колашину.²³ Заштита Кеће чауша и претрес Шемси-паше у којем нису пронађене пушке утицали су на Србе да и даље набављају оружје, не водећи рачуна о опасности која је била на помолу.

Арбанаси су искористили неопрезност Срба и вршили притисак на турске власти да се изврши поновна претрага, представљајући Колашин као магацин оружја за Стару Србију. Очито је да су турски званичници попустили под притиском и дозволили Иси Бољетинцу да крене у поход на Колашин. Уз дозволу му је придодато тридесетак војника сталног кадра са

²² ДАС, МИД ППО, 1901, ред 28, ПП № 128, конзул С. Аврамовић – А. Јовановићу, министру иностраних дела, Приштина 26. 1./8. 2. 1901; В. Зарковић, *Афера у Ибарском Колашину 1901–1902. године*, 52.

²³ ДАС, МИД ППО, 1901, ред 28, Пов. № 66, конзул Н. Настасијевић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 18/31. 3. 1901.

једним бинбашом, којима је он прикључио својих тридесет Арбанаса и одред заптија са јузбашом Реџеп-агом. Одлука турских званичника да овај задатак повери Иси Бољетинцу била је изненађујућа за конзула из Приштине Симу Аврамовића. Срби од Бољетинца нису крили да набављају пушке јер је он до тада важио за њиховог пријатеља и заштитника у Митровици и околини и уживао подршку Србије и Русије. Међутим, од њих је очекивао веће ангажовање код турских власти за добијање чина јузбаше, али како је напредовање изостало, сматрао је да је права прилика да се пред Турцима покаже. Косовски валија је одлуку да Иса предводи експедицију у Колашину пред руским конзулом из Скопља правдао речима да заштити хришћане, док је мутесариф говорио да је послат да војсци покаже пут. Очигледно је да се Иса полакомио за обећањем Хамди-паше, датим у Митровици, да ће добити чин јузбаше и зато је одлучно кренуо у акцију прикупљања оружја. Упркос ранијим поступцима који су га учинили одметником од власти, обећавао је и гарантовао својом главом да ће пронаћи оружје, желео је да се покаже као веран поданик и на тај начин, по речима српског конзула, посрами Шемси-пашу, чија потрага није дала жељене резултате.²⁴

Исина истрага оружја у Колашину и митровачким селима, у којима је до 22. јула пронађена 71 пушка, остала је упамћена по злоделима које је вршио над недужним Србима. Војска предвођена Бољетинцем је пљачкала куће, одводила стоку, уништавала летину и баште, остављајући пустош за собом.²⁵ Његових зверстава нису била поштеђена ни деца, жене и старци и, једном речју, претио је прави покољ, који је избегнут ангажовањем српске и руске дипломатије.²⁶ У ове крајеве је био упућен руски конзул из Скопља

²⁴ *Задужбине Косова, споменици и знамења српског народа*, Призрен – Београд 1987, 657–658.

²⁵ Д. Т. Батаковић, *Истрага оружја у Ибарском Колашину 1901. године*, 279.

²⁶ О Исином походу детаљније видети: В. Зарковић, *Афера у Ибарском Колашину 1901–1902. године*, Приштина – Лепосавић 2008, 61–86.

Виктор Машков, који је у пратњи капетана руске војске Ритиха, преводиоца Богдана Раденковића и двојице каваза стигао у Колашин 23. јула. Појава руског конзула је изазивала бес Исе Бољетинца, који се није одазвао његовом позиву да се сусретну, већ је преко својих људи одговорио речима: „Нека он мене не дира, па нећу ни ја њега. Да је српски конзул њега бих убио, а овога нећу“.²⁷ У међувремену је изашла царска ирада да се обустави истрага, а Иса се повукао у своју кулу у Бољетину. Ситуација је била нешто боља, али ипак српско становништво није било безбедно јер су Исини људи и даље наставили са својим старим занатом.

О ситуацији након објављивања царске ираде најбоље сведоче речи Машкова, који се услед насталих збивања упутио у Нови Пазар. Он је касно у ноћ 28. јула стигао на одредиште и одмах упутио депешу конзулу Куртовићу следеће садржине: „Жалим што сам оставио Колашин, где је климат постао врло пријатан, али овде не може се сносити топлота“.²⁸ Знајући да руски конзул долази у Нови Пазар, Турци су, пре његовог доласка, поједине Србе пустили из затвора. Они најфанатичнији су од кајмакама затражили оружје и претили да нападну касарну. Од планираног напада их је одвратио долазак Шемси-паше, који је стигао у Нови Пазар 1. августа, у пола ноћи. Његов долазак је уплашио Турке који су понављали: „Валах чим дође он ће нас предати или Шваби или Србији“. Шемси-паша их је заиста овако плашио, ако се не умире. Сутрадан, 2. августа, по доласку, Машков је посетио у касарни Шемси-пашу, који му је на молбу обећао да ће учинити све у корист Срба. Том приликом Машков је Шемси-паши предао један списак зликоваца, које је требало притворити. Међу њима су се нашла следећа имена: Синан Грбовић, Хафиз Рамо, Ивзо Мујчиновић, Ивзо

²⁷ ДАС, МИД ППО 1901, ред 28, Пов. № 205, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 16/29. 7. 1901.

²⁸ ДАС, МИД ППО, 1901, ред 28, ПП бр. 1786, конзул М. Куртовић – Министарству иностраних дела, Скопље 17/30. 7. 1901.

Жирчанин, Адем чауш Бербериштанин и Мујага Црнишанин, бинбаша, сви из Новог Пазара; Шериф Кучица из Кучице (Дреница), Мехо Камберовић из Сувог Грла, Бајрам и Мирхам из Кошутова, Бешир Рама и Хајдар из Чабре, Шабан Коприва из Брабоњића, Иса Бољетинац из Бољетина, Елез и Мухамед Мустафић, Исија Фератагић, Бећир Ђоровић и Ферхад-бег Алидрагић, сви из Митровице. Примајући овај списак, Шемси-паша се насмејао и рекао Машкову: „Овај је списак господине консуле врло мален; ја га имам за неколико пута већи! Трудићу се да Србима дам оружје, да све зликовце истребим и уопште учиним све што могу за Србе. Али треба да знате да мене ужасно мрзе Турци и Арбанаси у овим крајевима; док у Цариграду немам ни једног пријатеља, а и тамо ме не воле. Штитите ви мене тамо, а ја ћу Србе овде“.²⁹

Машков је кренуо из Новог Пазара у Скопље 3. августа 1901. године. По повратку га је на станици у Глободерици (Обилић) сачекао конзул Аврамовић. У разговору с њим, руски конзул је нагласио да је стање у Митровици, Колашину и Новом Пазару много горе него што се представљало. Мислио је да ће Турци и за то наћи изговор, упркос чињеници да су Шемси-паша, прваци мухамедански из народа, као и многи виши турски чиновници и официри, признавали да је стање лоше и да се арбанашка самовоља не може више подносити.³⁰

Представници Русије у Цариграду и широм Османског царства су вршили притисак на турске власти и чиновнике да се поправи ситуација на терену, осигура безбедност Срба и казне арбанашки зликовци који су учествовали у овим догађајима. Захваљујући раду руске и српске дипломатије, као и личном ангажовању конзула из Скопља Виктора Машкова и Шемси-паше,

²⁹ ДАС, МИД ППО, 1901, ред 28, Пов. № 233, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 25. 7./7. 8. 1901.

³⁰ ДАС, МИД ППО, 1901, ред 28, Пов. № 233, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 25. 7./7. 8. 1901.

избегнут је покољ српског становништва у Ибарском Колашину и Новом Пазару. Убрзо након збивања у Ибарском Колашину Шемси паша је, након премештања Сали-паше, постављен за митровачког војног команданта. Поред тога, именован је и за шефа исљахата за цео Косовски вилајет.³¹ Конзулу Сими Аврамовићу је из Призрена стигла вест да је Шемси-паши, поред наредбе из Цариграда да може образовати исљахате, наређено да уз примену најстрожих мера може да покупи заостале дажбине од Арбанаса. За извршење повереног му задатка било је потребно још војске, коју је очекивао да би отпочео рад.³² Представници Краљевине Србије у Османском царству су били упознати са радом Шемси-паше, који им је уливао наду да се положај Срба у Старој Србији може поправити. Да је постојало поверење, говори податак да је конзул Аврамовић дошао на идеју да Колашинци, који су се због поседовања пушака нашли на удару арбанашких зликовца, исте предају Шемси-паши. Он је сматрао да би се на тај начин избегло веће страдање, Иса Бољетинац не би извукао никакву корист, а остали Арбанаси не би имали изговор за даљи напад на Колашин.³³ У супротном, по њему није постојало друго решење, осим бекства у Србију.³⁴

Шемси-паша је имао одлучну намеру да се обрачуна са арбанашким зликовцима, али је изостала подршка из Цариграда. Он је крајем децембра 1901. године телеграфским путем поднео оставку на месту митровачког команданта, али му иста није уважена. То није био једини случај турских официра који нису имали овлашћења да по закону поступају са изгредницима у Старој

³¹ ДАС, МИД ППО, 1901, ред 28, Пов. № 300, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 26. 9./9. 10. 1901.

³² ДАС, МИД ППО, 1901, ред 28, Пов. № 295, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 24. 9./7. 10. 1901.

³³ ДАС, МИД ППО, 1901, ред 28, Пов. № 358, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 21. 12. 1901/3. 1. 1902.

³⁴ АС, МИД ППО, 1901, ред 28, ПП № 1230, конзул С. Аврамовић – Милосаву Куртовићу, генералном конзулу у Скопљу, Приштина 21. 12. 1901/3.1. 1902.

Србији. Шемси-паша је својим радом изазивао велико незадовољство међу Арбанасима, који нису престајали да му стварају интриге у Јилдизу, што је у неку руку утицало на одлуку да сам понуди оставку.³⁵

Карактеристичан пример који осликава однос турских власти према збивањима у Старој Србији је држање Шемси-паше приликом отварања руског конзулата у Митровици, који је директна последица колашинске афере. Присуству Русије и руских представника противили су се Иса Бољетинац и неколико арбанашких главара који, уз одобравање митровачког кајмакама и Шемси-паше, нису дозволили послужитељу конзулата да са стварима остане у Митровици. Русија је негодовала на Порти и захтевала да се Бољетинац уклони из града, али не толико енергично, што је њега подстакло да и даље пружа отпор отварању конзулата, наговарајући и остале главаре из Митровачке, Новопазарске, Сјеничке и Вучитрнске казе. И са овом намером био је упознат Шемси паша.³⁶

Османско царство је већ било у дубокој кризи, а прокламоване реформе нису спроведене. Недостатак новца и увећани трошкови који су оптерећивали државу наметали су Цариграду да се на простору Старе Србије ухвате у коштац са Арбанасима. Као одговор на предложене мере, организовани су бројни скупови који су прерасли у nerede у Призренском и Пећком санџаку, где је дошло до отвореног сукоба војске са Арбанасима. Криза је утицала да Порта поштри буџетску контролу и да обавезе Арбанасе да, поред пореза на крупну стоку и увећања главарине са десетине на осмину, плаћају откуп од војне службе. Иако нису ступали у службу, избегавали су плаћање овог пореза. Решеност Цариграда да заузме став према Арбанасима и да овог

³⁵ Б. Перуничкић, *Сведочанство о Косову 1901–1913*, Београд 1988, 74.

³⁶ Б. Перуничкић, *Зулуми ага и бегова у Косовском вилајету*, Београд 1989, 275–278.; М. Јагодић, *Српско-албански односи у Косовском вилајету (1878–1912)*, Београд 2009, 70.

пута не попусти изазвала је велико незадовољство, које је захватило скоро све делове Косовског вилајета. Међу најупорнијима који су се опирали овим одлукама били су Арбанаси из Дренице, у коју је војска ретко залазила, и за које нису важила никаква правила. Власти су у тај крај августа 1906. године упутиле војску на челу са Шемси-пашом, који је уз помоћ артиљерије, након четири године, наплатио порез.³⁷

Деловање Шемси-паше на терену и његова одлучност да се супротстави арбанашким одметницима изазивали су све већу нетрпељивост код њих. Забележено је да је у појединим ситуацијама изостајала његова реакција, а разлог лежи у чињеници да из Цариграда није имао одобрење да са војском реагује. Он је остао доследан у одбрани Османског царства, а живот је изгубио у Битољу, где је упућен да угуши побуну младотурака. Убијен је 7. јула 1908. године у 15 сати и 30 минута од стране неког официра, док је излазио из зграде телеграфа.³⁸ Сахрањен је у истом месту, уз све војничке почести.³⁹ Убиством Шемси-паше, који је знао да савлада бројне арбанашке побуне, тежило се застрашивању свих војних команданата који би кренули да угуше спреману војну побуну.⁴⁰ Погибија истакнутог официра изазвала је запрепашћење и додатно унела страх не само међу турским официрима и војницима већ и код султана. Он је донео одлуку да за ванредног команданта Битољског вилајета постави маршала Осман-пашу, који је у турској војсци уживао највећи ауторитет, стечен одбраном Плевне (Плевена) током руско-турског рата 1877. године.⁴¹

На место Шемси-паше дошао је Цавид-паша, који је раније учествовао у мисији убијеног команданта митровачког гарнизона

³⁷ М. Јагодић, *Српско-албански односи у Косовском вилајету (1878–1912)*, 87.

³⁸ *Политика*, 25. јун 1908, 2.

³⁹ Б. Перуничкић, *Зулуми ага и бегова у Косовском вилајету 1878–1913*, 406.

⁴⁰ *Политика*, 26. јун 1908, 2.

⁴¹ *Политика*, 28. јун 1908, 2.

у Косовском вилајету. Већ по преузимању функције имао је изграђен став о арбанашким зулумћарима, а посебно оним који су се сукобљавали са турским војницима и убијали их. У бројним ситуацијама није могао да делује против изгредника јер је изостајала команда надређених.⁴²

⁴² М. Јагодић, *Српско-албански односи у Косовском вилајету (1878–1912)*, 98; Б. Перуничкић, *Сведочанство о Косову 1901–1913*, 377–378.

Vesna S. Zarković

ŠEMSI PAŠA IN THE KOLAŠIN EVENTS AT THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY

Summary

At the end of the 19th and the beginning of the 20th century, weakness and anarchy in the Ottoman Empire affected most of the country. Such a situation was transferred to the European part and significantly affected the position of the Serbian population in the province of Kosovo. However, the situation was not the same in all parts, the most difficult was in those areas where Serbs were few, where daily attacks on them came to the fore. In contrast, in densely populated areas, Serbs resisted and further invoked the wrath of many oppressors, who could not accept such behaviour by "reaya". One such environment was Ibarski Kolašin, the most ethnically homogeneous Serb area in the Priština Sandzak, which had some kind of autonomy. Exposed to daily pressures, the people of Kolašin began to arm themselves. The knowledge of that action of the Serbs of the Kolašin region caused great dissatisfaction among the Albanians who set out to destroy and displace them.

In that fight for survival on their hearths, the people of Kolašin asked for help from the Government in Belgrade, the Russian consul in Skopje, but also from the Mitrovica military commander Šemsi Paša, who was building his military career throughout the Ottoman Empire. Šemsi Paša had serious intentions to deal with the Albanians and put an end to their atrocities and behavior. During the winter of 1901, he tried to improve the position of the Serbian population, not only in Ibarski Kolašin, but also in the surrounding area. He also directed his forces against the tyrants in Mitrovica. Serbs saw in him a brave and courageous officer who was adorned with determination and justice, so

they often asked him to protect them. One of the first contacts that the people of Kolašin had with him was a request related to the issue of joining Kolašin to Vučitrn. Nevertheless, Šemsi Paša was an officer in the Turkish army and had to obey the orders of his superiors, which enabled the Albanians to carry out a search in Kolašin under the pretext of searching for weapons. Representatives of Russia in Constantinople and throughout the Ottoman Empire came to the aid of the Serbs; they put pressure on the Turkish authorities and officials to improve the situation on the ground, ensure security and punish the Albanian`s villains, the perpetrators of the Kolašin events. Thanks to the work of Russian and Serbian diplomacy, as well as the personal engagement of the consuls from Skopje, Viktor Maškov and Šemsi Paša, the massacre of the Serbian population in Ibarski Kolašin and Novi Pazar was avoided.

Šemsi Paša was constantly present on the ground and tried to make impartial decisions that were in accordance with the existing laws. In addition, his military abilities and experience instilled in the Serbian population faith in further struggle and survival on their properties and homes. Such work and activities of Šemsi Paša did not go unnoticed by the Muslim population of the Sjenica, Priština and Peć Sandzak, who did not like the peaceful situation. Due to the fact that, as the commander of the army, he was in charge of pacifying the situation in the western part of the Kosovo vilayet, it was considered that he favored Christians. His activity provoked the displeasure of the Muslim population, which later grew into resistance.

Key words: Serbs, Albanians, Ibarski Kolašin, Šemsi Paša, Turkish authorities, crimes.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

355.093.4:929 Бишевац Ш.
94(497.115 Ибарски Колашин)(082)
316.728(497.115)(082)

ШЕМСИ-паша Бишевац и Ибарски Колашин : (тематски зборник
водећег националног значаја) / [уредили и приредили Весна Зарковић,
Драгиша Бојовић]. - Зубин Поток : Стари Колашин, 2022 (Жича : Кварк). -
186 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. -
Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-83099-24-5

- а) Бишевац, Шемси-паша (1842-1908) -- Зборници
- б) Ибарски Колашин -- Историја -- Зборници
- в) Ибарски Колашин -- Друштвени живот -- Зборници

COBISS.SR-ID 73631497